

Capitolul I

ABSOLUTUL INTERIOR

„**Lecțiile din 1905 asupra conștiinței intime a timpului**” prezintă în introducerea lor principiile fundamentale ale demersului fenomenologic, pornind de la situația paradoxală prelevată din „**Confesiunile**” fericitului Augustin: „În mod natural, ceea ce este timpul o știm cu toții; este ceea ce este cel mai bine cunoscut în lume”; dar la fel ca fericitul Augustin, atunci când suntem în situația să explicăm ceea ce știm atât de bine, descoperim stupefiați că nu știm să explicăm (*scio – nescio*). Și nu știm să explicăm pentru că timpul dispersat în lucrurile din exterior, care ne înconjoară în calitate de lume, pare să nu fie același timp atunci când luăm în considerare ceea ce se petrece în interior, în subiectivitate, care, la o privire mai atentă, pare să dispună de cu totul alte legi decât exterioritatea. Dacă lucrurile lumii

Absolutul interior sau Interiorul absolut

ne sunt transcendente, atunci și timpul, care le învăluie de o manieră inexplicabilă, trebuie să fie la rândul lui transcendent în raport cu subiectivitatea. Și asta pentru că fiind angajați în sesizarea, în perceperea acestui timp din afară – pe care credem că-l avem întotdeauna și foarte ușor la îndemână – noi suntem angajați mai întâi în propria noastră subiectivitate, iar timpul din afară pe care îl vizăm este întotdeauna acompaniat de un timp interior care permite chiar extensiunea temporală a acelei vizări spre exterior. Așadar, în orientarea noastră către exterior descoperim că problema fundamentală a timpului se referă la CONȘTIINȚA timpului. În loc să vorbim despre timpul lucrurilor din lume, noi vorbim despre timpul conștiinței care învăluie lumea conform unei anteriorități carteziene – și în situația aceasta, trebuie să vedem care este raportul între timpul obiectiv și conștiința subiectivă a timpului „și să accedem la înțelegerea anume a faptului CUM obiectivitatea temporală, și deci obiectivitatea individuală în general, poate să se constituie în conștiința subiectivă a timpului...” (s.n.). Atunci când Husserl vorbește despre obiectivitatea individuală în general, este înțeleasă aici

atât obiectivitatea existentă, cât și cea fictivă, atât realul, cât și idealul, atât obiectivul, cât și subiectivul. Obiectul la Husserl, *Gegenständlichkeit* sau *Obiectivität*, reprezintă singurul mod prin care conștiința – prin vizarea obiectului – poate percepe. Se înțelege că același lucru este valabil și pentru conștiința timpului la nivelul căreia obiectul și – prin contagiune – obiectivitatea, trebuie să-și facă apariția. Dar până la această obiectivitate care, după cum am văzut, este produsă, trebuie să vedem ce se ascunde în cea mai intimă subiectivitate în raport cu conștiința timpului. Pentru această mișcare, deci pentru „o analiză fenomenologică a conștiinței timpului” este necesar să procedăm la „excluderea din calcul a oricărei supoziții, afirmații, convingeri prin raport cu timpul obiectiv (excluderea oricărei presupoziții transcendente a unui existent)”. Dar, în ciuda celor afirmate, îndreptându-ne atenția spre timpul obiectiv, ne este imposibil să nu îl gândim pe acesta ca pe un cuprinzător sau conținător al tuturor timpurilor particulare, deci și al timpului intern al conștiinței noastre. Această imposibilitate ține, însă, de atitudinea naturală și de supoziție, afirmație, convingere și credință într-o obiectivitate

Absolutul interior sau Interiorul absolut

constituită dinainte, autonomă și transcendentă căreia nu-i putem lua sau adăuga ceva prin actul percepției. Odată, însă, cu atitudinea transcendentă, se va întâmpla un fapt paradoxal: obiectivitatea – în urma reducției transcendente (*epoché*) – își pierde autonomia, devenind un *corelat intențional*; se vede în situația de a fi pur și simplu constituită, devenind astfel, într-o anumită măsură – imanentă. În urma răsturnării carteziene, subiectivitatea este domeniul autonomiei, iar obiectivitatea, dubitabilă, „pusă între paranteze”, se estompează. Cu toate acestea ne vine greu să nu acceptăm că timpul obiectiv învâluie în mod inexplicabil timpul nostru intern și s-ar putea ca această credință să nu fie un lucru cu totul eronat, ci doar înțelegerea noastră, într-o primă etapă, să scape din vedere interpretarea cea mai fericită. Deocamdată, însă, problema se prezintă astfel: „Se poate foarte bine ca din punct de vedere obiectiv ca orice trăire, precum și orice fiind real și orice moment real al fiindului, să aibă locul său în timpul obiectiv unic – și în consecință și trăirea însăși a percepției de timp și a reprezentării de timp. Se poate ca fiecare dintre noi să fim interesați să determinăm timpul obiectiv al

unei trăiri și între altele, a unei trăiri constitutive a timpului”. Această posibilitate, „din punct de vedere obiectiv”, ca lucrurile să stea întocmai cum au fost prezentate aici, nu mai este doar o posibilitate, ci o certitudine. Desigur că timpul necesar percepției temporalității unui obiect immanent este un timp care se desfășoară cronologic simultan cu timpul în care se desfășoară el în lucruri, sub forma proceselor, modificărilor, devenirii în genere. Desigur că devenirea din transcendență antrenează și devenirea din subiectivitate într-un singur flux al devenirii, numai că asupra a ceea ce se întâmplă în transcendență noi nu putem fi siguri, pe când asupra a ceea ce se întâmplă în subiectivitate – nu ne putem îndoi. În mod necesar, deci, trebuie ca obiectivitatea aceasta să fie scoasă din discuție. Așadar nu ne interesează simultaneitatea sau quasi simultaneitatea duratei interne în raport cu durata externă, deoarece chiar externul s-a dovedit a fi – la o analiză mai atentă – o simplă *presupoziție*. Totuși, dacă atitudinea noastră naturală afirmă o atare *presupoziție*, noi nu trebuie să pierdem din vedere fecunditatea filosofică, fenomenologică a atitudinii naturale însăși. După cum reiese din sensul

Absolutul interior sau Interiorul absolut

reducției fenomenologice, atitudinea transcendențială nu tinde să ia locul atitudinii naturale, ci este poziția din care atitudinea naturală poate fi explicitată. Abia această explicitare este ținta ultimă a descripției fenomenologice și nu transcendențialul în sine. Poate că această afirmație, destul de tranșantă, împinge fenomenologia către hermeneutică. Ar fi poziția lui Paul Ricoeur care lasă de-o parte incursiunea în transcendențial și optează pentru valoarea interpretativă a reducției fenomenologice. Sensul (*Sinn*) este degajat prin reducere, astfel încât atitudinea naturală – în lumina acestui sens – suferă un proces de decipitare unde intenționalitatea este firul conducător. Ricoeur spune că lumea este rezultatul interpretărilor, totalitatea compactă a acestor interpretări, iar reducția fenomenologică ar fi în măsură să interpreteze egoul pe baza sensului degajat din corelația noetico-noematică (P. Ricoeur – **Eseuri de hermeneutică**). Varianta hermeneutică a cuceririlor reducției transcendentale e atât de seducătoare încât vom încerca, de-a lungul comentariului nostru, să punctăm toate „vadurile” pe unde textul **Lecțiilor** curge spre

depășirea obiectivismului și subiectivismului, a relației foarte rigide între subiect și obiect.

Revenind la problema explicitării atitudinii naturale, vom spune că în spatele *atitudinii naturale* există întotdeauna un adevăr cu care fenomenologia este de acord, numai că acest adevăr apare în adevărata lui lumină abia în urma instalării noastre în *atitudinea transcendentă*. În cazul conștiinței interne a timpului, atitudinea naturală ne îndreaptă să privim cu toată încrederea timpul obiectiv unic unde timpul nostru intern pare să fie inserat. Atitudinea transcendentă ne învață, în schimb, că timpul obiectiv e un produs al subiectivității absolute și că ce avem noi mai intim nu e inserat în exterior, ci întreg exteriorul e, de fapt, o inserție a interiorului nostru personal și specific. Întrebarea firească ce urmează să ne-o punem este: care este în acest caz adevărul atitudinii naturale cu care atitudinea transcendentă este de acord? Răspunsul este: subiectivitatea absolută este inaccesibilă, așadar conștiința se mișcă întotdeauna într-un exterior. Atitudinea naturală oferă garanții că acest exterior e de sine stătător, iar atitudinea transcendentă oferă garanții că acest exterior

Absolutul interior sau Interiorul absolut

– fie imanent, fie transcendent – este un produs al nostru, un produs al obiectivării. *Atitudinea naturală crede că intimul este întotdeauna captat într-un exterior, iar atitudinea transcendentală crede că intimul este chiar exteriorul, că intimitatea nu e limitată nicăieri.* În ambele atitudini, subiectivitatea absolută e inaccesibilă, iar conștiința e sortită să se miște în exterior. În prima atitudine, intimitatea e bine demarcată de exterior, dar numai prin raportare la acesta – și la apartenența la el – se produce orice activitate – pe criteriul că intimitatea fiind inserată, conținută în exterior, trebuie să respecte legalitatea acestuia. În a doua atitudine, intimitatea are o singură demarcație – subiectivitatea absolută, inaccesibilă și față de care totul e un exterior; în acest interior se mișcă intimitatea și conștiința.

Lăsând deoparte, deocamdată, formulările sintetice vom încerca să urmăm textul și, odată cu el, să respectăm exigențele reducăției fenomenologice: „Chiar mai mult decât lucrul real, lumea reală nu este un *Datum* fenomenologic, cu atât mai mult nu este un *Datum* fenomenologic timpul lumii, timpul ca lucru, timpul din natură în sensul științelor naturii, nici prin consecință cel al

psihologiei în calitate de știință a naturii care are ca obiect psihicul”. Pentru a ajunge la „condițiile subiective ale posibilității unei intuiții a timpului și a unei cunoștințe specifice a timpului” trebuie să lăsăm deoparte „existența ca timpul-lucru” căci ne interesează „timpul cum apare, durata așa cum apare ea ca *aparitie*. Ori „sunt implicate aici date senzitive absolute despre care nu rămâne nici un dubiu în picioare”.

Orice *cogitatio* are o temporalitate specifică de care nu se poate face abstracție și care nu poate fi redusă, fiind de domeniul interiorității ireducibile: „admitem de asemenea un timp care este, dar nu este timpul lumii experienței, este *timpul immanent* al cursului conștiinței”. Există, deci, un timp care nu aparține domeniului de experiență, un timp care, deși este intangibil experienței noastre, permite subîntinderea noastră în actul experienței. Astfel, non-experiabil, acest timp immanent curge odată cu conștiința care se aplică la experiență. El nu poate fi oprit, deoarece orice expectativă se măsoară tot cu măsura curgerii conștiinței, de care acest timp este „lipit”; el nu poate fi atins în vreun fel de vizarea intențională a conștiinței, fiind el însuși acea intenție pură de care se lipește

CUPRINS

<i>Prefată</i>	5
<i>Prefața autorului</i>	9
<i>Introducere</i>	11
Capitolul I ABSOLUTUL INTERIOR	17
Capitolul II INTERIORUL ABSOLUT	89
Capitolul III IEȘIREA	107
<i>Cuvânt de încheiere</i>	109